

KS. WIESŁAW WENZ (WROCŁAW)

DECYZJE SĘDZIEGO ORAZ PRZESŁANIE SPRAWY DO TRYBUNAŁU APELACYJNEGO I POSTĘPOWANIE NA PODSTAWIE INSTRUKCJI PAPIESKIEJ RADY DS. TEKSTÓW PRAWNYCH *DIGNITAS CONNUBII*

I. WPROWADZENIE

Dignitas connubii – to najbardziej aktualna instrukcja Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych na temat zasad obowiązujących w około ośmiuset trybunałach diecezjalnych lub międzydiecezjalnych, które obecnie zajmują się niemal wyłącznie sprawami z zakresu nieważności małżeństwa. W ostatnich dziesięcioleciach liczba spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa w trybunałach kościelnych znacznie wzrosła, zwłaszcza w krajach o dawnej tradycji chrześcijańskiej. Dokument, jak wspomniano, został opracowany przez członków Papieskiej Rady do spraw Tekstów Prawnych we współpracy z innymi pracownikami dykasterii Kurii Rzymskiej.

Doświadczenie poucza, że sądy kościelne raczej nie będą cierpiały na brak pracy, zwłaszcza że daleko posunięta laicyzacja środowisk, również katolickich, zazwyczaj powoduje szerzenie się błędnych koncepcji małżeństwa. Taki stan rzeczy również może sprawiać, że zawierane licznie małżeństwa w jakimś procencie są nieważne, gdyż osoby je zawierające mogą wykluczać pewne elementy istotne dla zaistnienia związku małżeńskiego. Głębsza znajomość psychologii osoby ludzkiej coraz śmieiej pozwala dziś zdać sobie sprawę z braków zachodzących w pewnych przypadkach co do zgody małżeńskiej, koniecznej dla zawarcia tego sakramentu. Ponadto sumienie wielu wiernych, którzy otrzymali rozwód cywilny, skłania do wniesienia prośby o stwierdzenie nieważności ich małżeństwa, by móc wziąć ślub kościelny z następną osobą.

Nie można takich spraw rozstrzygnąć inaczej, jak przy zastosowaniu procedur, których wymaga prawodawca kościelny. W tym kontekście decyzje sędziego stają się integralną i najistotniejszą częścią czynności procesowych

II. ZAKRES DECYZJI SĘDZIEGO

1. Sprawa główna i wpadkowa

W Instrukcji *Dignitas connubii* prawodawca przypomina, że sprawę *główną* sędzia rozstrzyga wyrokiem, z zachowaniem przepisu art. 265, § 1 tejże instrukcji, *wpadkową* zaś wyrokiem przedstanowczym, z zachowaniem przepisu art. 222, § 1¹. Dla jasności należy stwierdzić, że art. 265, § 1 instrukcji rozstrzyga, że jeśli wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa został wydany w trybunale pierwszej instancji, trybunał apelacyjny, po rozważeniu obserwacji (uwag) obrońcy węzła małżeńskiego tegoż trybunału apelacyjnego, a także stron, jeśli takowe są, własnym dekretem ma niezwłocznie zatwierdzić decyzję lub dopuścić sprawę do zwyczajnego rozpatrzenia w nowym stopniu². Natomiast artykuł 222, § 1 swoje umocowanie znalazł w kan. 1589, § 1, w którym prawodawca zobowiązuje sędziego, aby po przyjęciu prośby i po wysłuchaniu stron jak najszybciej rozstrzygnął, czy przedstawiona sprawa wpadkowa ma podstawę i związek ze sprawą główną, czy też powinna być na wstępie odrzucona. Jeśli sędzia ją dopuszcza, to powinien ocenić, czy jest aż tak ważna, że powinna być rozstrzygnięta wyrokiem przedstanowczym lub dekretem.

2. Miejsce pewności moralnej w toku orzekania przez sędziego

Pewność moralna (*moralis certitudo*) to osąd sędziego, przeciw któremu brakuje racjonalnego motywu wątpienia; to wewnętrzne przekonanie o czymś, czyli sąd oparty na przeświadczeniu o prawdziwości lub fałszywości czegoś; to stan ducha, który przejawia się w silnym przyłgnięciu do poznanej prawdy, bez lęku popełnienia pomyłki³. Pewność moralna charakteryzuje się wykluczeniem wszelkiej uzasadnionej, czyli roztropnej wątpliwości. Powinno się ją rozumieć jako pew-

¹ Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Dignitas connubii*. Istruzione da osservarsi nei tribunali diocesani e interdiocesani nella trattazione delle cause di nullita del matrimonio. Testo ufficiale latino con traduzione italiana (skrót DC), Libreria Editrice Vaticana 2005, art. 246: „Causa principalis definitur a iudice per sententiam definitivam, salvo art. 265, § 1; incidens vero per sententiam interlocutoriam, firmo praescripto art. 222, § 1” „Sprawa wpadkowa ma miejsce, ilekroć po rozpoczęciu procesu przez wezwanie, zostaje przedstawiona kwestia, która chociaż nie jest wyraźnie zawarta w skardze powodowej wprowadzającej spór, niemniej tak należy do sprawy, że najczęściej musi być rozstrzygnięta przed sprawą główną” Kan. 1587 KPK.

² Por. kan. 1682, § 2 KPK.

ność przedmiotową, opartą na przedmiotowych racjach, a nie tylko jako pewność podmiotową – opartą jedynie na instynkcie, mniemaniu, łatwowierności osobistej, braku odwagi i doświadczenia⁴. Nabycie przez sędziego moralnej pewności jest konieczne i pozwala na wydanie wyroku. Jan Paweł II, wskazując na źródła pewności moralnej: *ex actis et probatis* (z faktów i dowodów), przypomniał o obowiązku dokładnego analizowania akt, tak aby nic nie umknęło z poznania sędziego, który musi być świadomy, że jednak w toku fazy instrukcji sprawy coś może zostać zapomniane, przeoczone czy też czasami naznaczone podstępem czy oszustwem (krzywoprzysięstwo, składanie fałszywych zeznań, wprowadzenie w błąd). Stąd sędzia musi posiadać zmysł krytyczny, bowiem *błędy mogą być liczne, a prawda jest jedna*⁵. Jan Paweł II umiejscawia *pewność moralną* między *pewnością absolutną* a *prawdopodobieństwem*.

W kwestii pewności moralnej prawodawca przypomina w cytowanej instrukcji, że aby orzec nieważność małżeństwa, sędzia winien mieć pewność moralną o jego nieważności⁶. Dlatego dla uzyskania tej wymaganej przez prawo pewności moralnej nie wystarcza pewność wynikająca z dowodów i domniemań, lecz winna być wykluczona wszelka pozytywna możliwość błędu, tak co do stanu prawnego, jak i faktycznego, chociaż nie jest wykluczona czysta – a więc teoretyczna – możliwość dokonania błędnej oceny⁷. Prawodawca przypomina, że do wydania jakiegokolwiek wyroku wymaga się od sędziego wewnętrznej pewności moralnej co do sprawy, która ma być rozstrzygnięta wyrokiem (kan. 1608, § 1), a tę pewność sędzia ma czerpać z faktów i dowodów⁸. W kwestii oceny dowodów sędzia zostaje zobowiązany do kierowania się swoim sumieniem, zachowując przy tym wier-

³ Por. Z. Grocholewski, *Zasady inspirujące Księgę VII „De processibus” Kodeksu Prawa Kanonicznego*, w: „Ius Matrimoniale” 10 (1999) t. IV, s. 157-158; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, s. 290; W. Szafranski, *Pewność moralna w kościelnym wyroku sądowym*, w: *Prawo kanoniczne* (1959), s. 282.

⁴ Samo pojęcie *pewności moralnej* powtórzył Pius XII w swoim przemówieniu do Roty Rzymskiej z 2 X 1944 roku. Zob. AAS 36 (1944) 281.

⁵ Jan Paweł II, *Allocutiones – Ad Tribunalis Sacrae Romanae Rotae Decanum, Praelatos Auditores, Officiales et Advocatos, novo Litibus iudicandis ineunte anno: de veritate iustitiae matre*, w: AAS 72 (1980) 175.

⁶ DC, art. 247, § 1: „Ad declarandam nullitatem matrimonii requiritur in iudicis animo moralis certitudo de eiusdem nullitate”; por. kan. 1608, § 1 KPK.

⁷ DC, art. 247, § 2: „Ad certitudinem autem moralem iure necessariam, non sufficit praevalens probationum indiciorumque momentum, sed requiritur ut quodlibet quidem prudens dubium positivum errandi, in iure et in facto, excludatur, etsi mera contrarii possibilitas non tollatur”

⁸ DC, art. 247, § 3: „Hanc certitudinem iudex haurire debet ex actis et probatis”; por. kan. 1608, § 2 KPK.

nie przepisy prawa (ustaw) odnoszące się do skuteczności niektórych dowodów⁹. Wynika z tego, że sędzia nie może przyjmować wiadomości zawartych w aktach w sposób bezkrytyczny. Praca sumienia to również wysiłek oceny wiarygodności poszczególnych zeznań, aby zdobyć ogólne przekonanie o sprawie, w której przychodzi mu wyrokować. Poznanie wszystkich akt sprawy i całego materiału dowodowego przyczyni się do zrodzenia u sędziego pewności moralnej, zwłaszcza gdy w toku tej czynności zderza się z wielością zdań, dowodów, które istniejąc samotnie, nie mogły spowodować zaistnienia u sędziego tego wewnętrznego stanu pewności moralnej. Tak więc pojęcie pewności moralnej jawi się jako bardzo ważny i właściwy klucz do lektury i interpretacji norm procesowych: powinny być one interpretowane w taki sposób, aby rzeczywiście służyły zagwarantowaniu poszukiwania obiektywnej prawdy, tzn. służyły osiągnięciu autentycznej, czyli obiektywnie uzasadnionej pewności moralnej¹⁰.

Natomiast w przypadku, kiedy sędzia po starannym zbadaniu sprawy nie może osiągnąć takiej wewnętrznej moralnej pewności, winien orzec, że nie udowodniono nieważności małżeństwa, z zachowaniem art. 248, § 5¹¹.

3. Dyskusja i decyzja wiążąca w instrukcji procesowej

W powyższej kwestii Instrukcja *Dignitas connubii* rozstrzyga, że po zakończeniu dyskusji nad sprawą przewodniczący trybunału kolegialnego winien wyznaczyć dzień i godzinę, w którym tylko sędziowie, z wykluczeniem innych pracowników sądu, winni zebrać się, by podjąć decyzję. Przywołuje się w tym artykule na kodeksową normę, według której to zebranie winno odbyć się w samej siedzibie trybunału, chyba że jakaś szczególna racja doradza inaczej¹². Następnie w dniu wyznaczonym na zebranie poszczególni sędziowie mają przynieść swoje wota w sprawie na piśmie, z podaniem uzasadnienia stanu prawnego i faktycznego, na

⁹ DC, art. 247, § 4: „Probationes autem aestimare iudex debet ex sua conscientia, firmis praescriptis legis de quarundam probationum efficacia”; por. kan. 1608, § 3 KPK.

¹⁰ Por. Z. Grocholewski, *Zasady inspirujące...*, art. cyt., s. 158; por. P. Sadowski, *Pewność moralna – wymogi wydania wyroku*, w: „Forum Duszpasterskie. Biuletyn Pastoralny” nr 49, Opole 2003, s. 57-69.

¹¹ DC, art. 247, § 5: „Iudex qui hanc certitudinem post diligens causae examen adipisci non potuit, pronuntiet non constare de nullitate matrimonii, firmo art. 248, § 5”; por. kan. 1608, § 4 KPK oraz kan. 1060 KPK.

¹² DC, art. 248, § 1: „Expleta causae discussione, tribunalis collegialis praeses statuatur, qua die et hora soli iudices, remotis quibusvis tribunalis ministris, ad deliberandum convenire debent; hic autem conventus, nisi peculiaris causa aliud suadeat, in ipsa tribunalis sede habeatur”; por. tamże, art. 31; por. kan. 1609, § 1 KPK.

podstawie których doszli do swoich wniosków¹³. Z kolei po wezwaniu Imienia Bożego, przedstawieniu wniosków każdego według pierwszeństwa, tak jednak aby zawsze zaczynał ponens lub relator sprawy, otwiera się dyskusję pod kierownictwem przewodniczącego trybunału, przede wszystkim w tym celu, aby ustalić, co należy postanowić w rozstrzygającej części wyroku¹⁴. Następnie prawodawca podtrzymuje kodeksową normę, że w toku dyskusji każdy ma prawo odstąpić od swego pierwszego wniosku, zaznaczając to w swym pierwszym wniosku. Sędzia jednak, który nie chciał dołączyć się do wniosku innych, może domagać się, by jego wotum zostało przekazane do trybunału wyższej instancji, z zachowaniem jednak tajemnicy¹⁵. W przypadku, gdyby sędziowie w toku tej pierwszej dyskusji nie chcieli lub nie mogli dojść do decyzji wydania wyroku, decyzja winna zostać odłożona do nowego posiedzenia, które ma być wyznaczone nie później niż w ciągu tygodnia, chyba że zgodnie z przepisem art. 239 należałoby uzupełnić instrukcję sprawy. W tym wypadku sędziowie winni zdecydować: sprawa zostaje odłożona dla uzupełnienia akt¹⁶.

Instrukcja *Dignitas connubii* następnie poleca, po ustaleniu decyzji sędzia ponens sformułował ją w formie pozytywnej lub negatywnej odpowiedzi na uprzednio postawione pytanie, podpisał ją razem z innymi sędziami i włączył do akt sprawy¹⁷. Następnie wota sędziów mają być dołączone do akt w zamkniętej kopercie i trzymane w tajemnicy¹⁸.

¹³ DC, art. 248, § 2: „Assignata conventui die, singuli iudices scripto afferant vota sua de merito causae, cum rationibus tam in iure quam in facto, quibus ad conclusionem quisque devenerit”; por. kan. 1609, § 2 KPK.

¹⁴ DC, art. 248, § 3: „Post divini Nominis invocationem, prolatis ex ordine singulorum votis secundum praecedentiam, ita tamen ut semper a causae ponente seu relatore initium fiat, habeatur discussio sub tribunalis praesidis duetu, praesertim ut constabiliatur quid statuendum sit in parte dispositiva sententiae”; por. kan. 1609, § 3 KPK.

¹⁵ DC, art. 248, § 4: „In discussione autem fas unicuique est a pristino suo voto recedere, adnotatione suae recessionis in ipso voto facta. Iudex vero qui ad decisionem aliorum accedere noluit, exigere potest ut suum votum sub secreto ad tribunal superius transmittatur”; por. kan. 1609, § 4 KPK.

¹⁶ DC, art. 248, § 5: „Quod si iudices in prima discussione ad sententiam devenire aut nolint aut nequeant, differri poterit decisio ad novum conventum scripto statutum, non tamen ultra hebdomadam, nisi ad normam art. 239 complenda sit causae instructio; quo in casu iudices pronuntiare debent: dilata et compleantur acta”; por. kan. 1609, § 5 i 1600, § 1-3 KPK.

¹⁷ DC, art. 248, § 6: „Constabilita decisione, ponens eam scribit sub forma responsionis affirmativae vel negativae ad propositum dubium, eamque subscribit una cum aliis iudicibus et unit fasciculo actorum”

¹⁸ DC, art. 248, § 7: „Vota singulorum iudicum actis adiungantur, in involucrio clauso secreto servanda”; „Wnioski te (wota sędziów) dołącza się do akt sprawy, zachowując je w tajemnicy”. Kan. 1609, § 2 KPK.

4. Zredagowanie wyroku w sprawie o nieważność małżeństwa

Prawodawca w prezentowanej instrukcji zachował podstawowe normy dotyczące możliwości formalnego zmaterializowania sentencji wyroku w procesie o nieważność małżeństwa. Sprawy te z reguły prowadzi trybunał kolegialny. W takim przypadku, a więc jeśli w sprawie trybunał jest kolegialny, to redagowanie wyroku należy do ponensa czyli relatora, chyba że w trakcie dyskusji sędziowie uznali, że dla słusznej przyczyny zredagowanie wyroku należy powierzyć innemu z sędziów¹⁹. Ustalony prawnie *redaktor wyroku* ma czerpać uzasadnienia z tego, co sędziowie przedstawili w trakcie dyskusji, chyba żeby większość sędziów nie ustaliła, którym uzasadnieniom należy dać pierwszeństwo²⁰. Z kolei tak przygotowany wyrok ma być następnie przedstawiony każdemu z sędziów do aprobaty²¹.

Instrukcja określa również okoliczność wydania wyroku, gdy sprawę o nieważność małżeństwa prowadzi trybunał jednoosobowy. Wówczas, jeśli jest jeden sędzia, to on sam redaguje wyrok²². Pozostaje jeszcze sprawa terminu opublikowania wyroku. Stąd w instrukcji powtórzenie kodeksowej decyzji prawodawcy, a mianowicie, że wyrok ma być opublikowany nie później niż miesiąc od decyzji o rozstrzygnięciu sprawy (wydanie wyroku), chyba że sędziowie tworzący trybunał kolegialny z poważnej przyczyny wyznaczyli dłuższy termin²³.

5. Wartość merytoryczna wyroku i szczegółowe zalecenia

Wiemy dobrze, że ustawodawca kościelny słusznie wymaga stanu wewnętrznej pewności moralnej u sędziego, który wydaje wyrok. Taki wymóg pomaga sędziemu uniknąć subiektywizacji jego przekonań i pewnej dowolności w kanonicznej ocenie rozpoznawanych sytuacji. Wydany wyrok powinien potwierdzać rzetelną

¹⁹ DC, art. 249, § 1: „In tribunali collegiali, ponentis seu relatoris est exarare sententiam, nisi forte in discussione visum fuerit iusta de causa hoc munus alii ex iudicibus committere”; por. kan. 1610, § 2 KPK: „W trybunale kolegialnym ponens, czyli relator, ma obowiązek sporządzenia wyroku”

²⁰ DC, art. 249, § 2: „Extensor motiva desumat ex iis quae singuli iudices in discussione attulerunt, nisi a maiore numero iudicum praefinita fuerint motiva praeferenda”; por. kan. 1610, § 2 KPK: „Kodeksowy ponens-relator ma czerpać uzasadnienie wyroku z tego, co poszczególni sędziowie przedstawili w dyskusji, chyba że przez większość sędziów zostały wskazane uzasadnienia, którym należy dać pierwszeństwo”

²¹ DC, art. 249, § 3: „Sententia dein singulorum iudicum subicienda est approbationi”; por. kan. 1610, § 2 KPK: „Następnie wyrok musi być przedstawiony każdemu z sędziów do zatwierdzenia”

²² DC, art. 249, § 4: „Si iudex sit unicus, ipse sententiam exarabit”; por. kan. 1610, § 1 KPK: „Jeśli sędzia jest jednoosobowy, sam sporządza wyrok”

²³ DC, art. 249, § 5: „Sententia edenda est non ultra mensem a die quo causa definita est, nisi, in tribunali collegiali, iudices gravi ex ratione longius tempus praestituerint”; por. kan. 1610, § 3 KPK: „Wyrok powinien być wydany nie później niż w ciągu miesiąca od dnia, gdy sprawa została rozstrzygnięta, chyba że w trybunale kolegialnym sędziowie dla ważnej przyczyny wyznaczyli dłuższy okres czasu”

wiedzę sędziego, jak również to, że w takim działaniu kieruje się roztropnością i trafnością sądu, musi zatem umieć zaaplikować prawo do osądzanego przypadku. Jest sługą prawdy, która oczekuje od niego pełnego zaangażowania, pokory, miłości, by mogła zatriumfować sprawiedliwość, w trosce o ludzi nieraz załężnionych i dotkniętych bolesną sytuacją życiową²⁴.

Prawodawca w Instrukcji *Dignitas connubii*, bazując na kodeksowej normie, przyjął, że wyrok powinien:

- rozstrzygnąć spór toczący się w trybunale, dając odpowiedź na poszczególne wątpliwości;
- określić argumenty lub motywacje tak prawne, jak i faktyczne, na których opiera się rozstrzygająca część wyroku;
- dołączyć zakazy, jeśli wymaga tego okoliczność, o których jest mowa w art. 251;
- określić koszty procesu²⁵.

Sądowy obowiązek dołączenia w treści wyroku wyraźnego zakazu odnosi się do przypadku absolutnej niemocy płciowej i utrwalonej niezdolności. Dlatego norma prawna w treści instrukcji dokładnie obliguje: Jeśli w trakcie procesu okaże się, że jedna ze stron cierpi na impotencję absolutną (niemoc płciową) lub w sposób trwały jest niezdolna do zawarcia małżeństwa, w wyroku ma być zaznaczony zakaz zawarcia małżeństwa, bez skonsultowania się z trybunałem, który wydał wyrok²⁶. Natomiast w przypadku, kiedy jedna ze stron stała się przyczyną nieważności z powodu podstępu lub symulacji, trybunał jest zobowiązany postanowić, czy po rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy do wyroku należy dołączyć zakaz zawierania nowego małżeństwa bez uprzedniej (zgody) porady Ordynariusza miejsca, w którym nowe małżeństwo będzie zawierane²⁷. Z kolei w przypad-

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Allocutiones...*, dz. cyt.

²⁵ DC, art. 250 n. 1-4: „Sententia debet: 1° definire quaestionem coram tribunali agitatam, data singulis dubiis congrua responsione; 2° exponere argumenta seu motiva, in iure et in facto, quibus dispositiva sententiae pars innitur; 3° apponere, si casus ferat, vetitum de quo in art. 251; 4° statuere de expensis iudicialibus”; por. kan. 1611 nr 1-4 KPK: „Wyrok powinien: 1) rozstrzygnąć spór toczący się przed trybunałem, dając właściwą odpowiedź na poszczególne wątpliwości; 2) określać, jakie są obowiązki stron wynikające z procesu i w jaki sposób należy je wypełnić; 3) przedstawić racje, czyli uzasadnienia, zarówno prawne, jak i faktyczne, na których opiera się rozstrzygająca część wyroku; 4) ustalić koszty procesu”

²⁶ DC, art. 251, § 1: „Si pars in processu absolute impotens vel matrimonii incapax reperta fuerit incapacitate permanenti, vetitum sententiae apponatur quo, inconsulto ipso tribunali quod sententiam fert, a matrimonio novo ineundo prohibeatur”

²⁷ DC, art. 251, § 2: „Si vero pars causa nullitatis ex dolo aut ex simulatione fuit, tribunal videre tenetur num, perpensis omnibus casus adiunctis, sententiae apponendum sit vetitum quo a novo matrimonio ineundo prohibeatur inconsulto Ordinario loci in quo matrimonium celebrandum est”

ku, jeśli trybunał niższej instancji dołączył zakaz zawierania małżeństwa w wyroku, to trybunał apelacyjny winien zdecydować, czy zakaz podtrzymać czy też nie²⁸.

Prawodawca kościelny zobowiązał sędziego, aby nie zapomniał o tym, by w wydanym wyroku strony odpowiednio upomnieć o zobowiązaniach moralnych lub także cywilnych, którymi ewentualnie będzie związana jedna strona wobec drugiej lub wobec potomstwa, zwłaszcza co się tyczy zapewnienia utrzymania i wychowania²⁹

Instrukcja zawiera także dokładne ustalenia opisujące poszczególne elementy wyroku. Stąd wyrok, po wezwaniu Imienia Bożego, winien wskazać z zachowaniem porządku, kto jest sędzią, jaki jest trybunał, kto jest stroną powodową, pozwaną, prokuratorem (pełnomocnikiem), zaznaczając poprawnie ich imiona, nazwiska i adresy, kto jest obrońcą węzła, jak również promotorem sprawiedliwości, jeśli występował w procesie³⁰. Następnie wyrok winien zawierać krótko opis stanu sprawy, wnioski stron i sformułowanie wątpliwości³¹. Zdaniem prawodawcy po tych danych w wyroku powinna nastąpić tzw. część rozstrzygająca, poprzedzona motywami stanu prawnego i faktycznego, na jakich się ona opiera³². Wyrok kończy się wskazaniem miejsca, dnia, miesiąca i roku, w których został wydany, podpisany przez wszystkich sędziów lub jednego sędziego i notariusza³³. Do integralnej części wyroku powinny być także dołączone informacje wskazujące, czy wyrok podlega natychmiast wykonaniu czy nie; sposób, w jaki może on być podważony lub nie, i czy zachodzi wypadek, że sprawa w takim razie ma być przesłana z urzędu do trybunału apelacyjnego³⁴.

²⁸ DC, art. 251, § 3: „Si tribunal inferius sententiae vetitum apposuerit, tribunalis appellationis est videre num id confirmandum sit”

²⁹ DC, art. 252: „In sententia partes moneantur de obligationibus moralibus vel etiam civilibus, quibus forte teneantur, altera erga alteram et erga prolem, ad sustentationem et educationem praestandam”; por. kan. 1689 KPK: „W wyroku należy upomnieć strony o zobowiązaniach moralnych lub także cywilnych, którymi ewentualnie będą związane jedna strona względem drugiej i wobec dzieci, co do zapewnienia utrzymania i wychowania”

³⁰ DC, art. 253, § 1: „Sententia, post divini Nominis invocationem, exprimat oportet ex ordine qui sit iudex aut tribunal; qui sit actor, pars conventa, procurator, nominibus et domiciliis rite designatis, defensor vinculi necnon promotor iustitiae, si in iudicio partem habuerit”; por. kan. 1612, § 1 KPK.

³¹ DC, art. 253, § 2: „Referre postea debet breviter facti speciem cum partium conclusionibus et formula dubiorum”; por. kan. 1612, § 2 KPK.

³² DC, art. 253, § 3: „Hisce subsequatur pars dispositiva sententiae, praemissis rationibus tam in iure quam in facto quibus innititur”; por. kan. 1612, § 3 KPK.

³³ DC, art. 253, § 4: „Claudatur cum indicatione loci, diei, mensis et anni in quibus prolata est et cum subscriptione omnium iudicum, vel iudicis unici, et notarii”; por. kan. 1612, § 4 KPK: „Kończy się wskazaniem dnia i miejsca, w którym został wydany wyrok, z podpisem sędziego lub, jeśli chodzi o trybunał kolegiacyjny, wszystkich sędziów i notariusza”

³⁴ DC, art. 253, § 5: „Addantur insuper notitiae num sententia statim executioni mandari valeat et de modo quo impugnari possit necnon, si casus ferat, de transmissione causae ex officio ad tribunal

Sędzia kościelny powinien być biegły w prawie kanonicznym i nieustannie doskonalić umiejętność aplikowania norm prawnych. Dlatego jego wyrok bez zbytnich skrótów i dłużyżn winien być jasny w przedstawieniu dowodów, tak co do stanu prawnego, jak i faktycznego, oparty na faktach i dowodach, aby było zrozumiałe, jaką drogą sędziowie doszli do wydania wyroku i w jaki sposób dostosowali prawo do faktów³⁵. Natomiast sama prezentacja faktów, w miarę jak tego wymaga natura rzeczy, ma być roztropna i uważna, aby wykluczyć jakąkolwiek obrazę stron, świadków i innych członków trybunału³⁶.

Prawodawca w instrukcji uświadamia, że również sędziowie mogą pełnić swój urząd do pewnego momentu, bowiem ich ciało również podlega fizycznym słabościom. Dlatego jeśli sędzia z powodu śmierci, poważnej choroby lub innej przeszkody nie może podpisać wyroku, to wystarczy, że przewodniczący kolegium lub wikariusz sądowy to wyjaśni, dodając w dniu decyzji autentyczną kopię części rozstrzygającej (formuły wyroku) podpisanej przez tegoż sędziego, zgodnie z art. 248, § 6³⁷. Prawodawca postanowił również, że zasady powyżej podane, a odnoszące się do wyroku ostatecznego, odnoszą się też do wyroku przedstanowczego³⁸.

Kolejna norma instrukcji rozstrzyga, że w sprawie o nieważność małżeństwa wyrok ma być jak najszybciej ogłoszony. Przed publikacją nie ma on żadnego znaczenia, nawet w wypadku, gdyby jego część rozstrzygająca, za zezwoleniem sędziego, została podana do wiadomości stron³⁹. Również jeśli od wyroku można

---

appellationis”; por. kan. 1614: „Wyrok powinien być jak najszybciej ogłoszony, ze wskazaniem środków, przy pomocy których można go podważyć; nie posiada on żadnej mocy prawnej przed ogłoszeniem, chociażby część rozstrzygająca została, za zezwoleniem sędziego podana do wiadomości stron”; 1682, § 1 KPK: „Wyrok orzekający za pierwszym razem nieważność małżeństwa, wraz z apelacjami, jeśli takie są, i pozostałymi aktami sądowymi, należy przesłać z urzędu do trybunału apelacyjnego, w ciągu dziesięciu dni od ogłoszenia wyroku”

³⁵ DC, art. 254, § 1: „Sententia, vitata nimia sive brevitate sive diffusionem, in exponendis argumentis tam in iure quam in facto perspicua ac in actis et probatis fundata sit oportet, ut pateat qua via iudices ad decisionem ferendam pervenerint et quomodo ius factis applicaverint”

³⁶ DC, art. 254, § 2: „Expositio vero factorum, prout natura rei postulat, prudenter et caute fiat, remota qualibet offensione partium, testium, iudicum aliorumque ministrorum tribunalium”; por. kan. 220 KPK: „Nikomiu nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które ktoś posiada, ani też naruszać prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności”

³⁷ DC, art. 255: „Quod si iudex mortis, gravis infirmitatis vel alius impedimenti causa sententiae subscriptionem apponere non possit, satis est ut praeses collegii vel Vicarius iudicialis id declaret, addito exemplari authentico partis dispositivae sententiae ab eo iuxta art. 248, § 6 die iudicii subscriptae”

³⁸ DC, art. 256: „Regulae superius positae de sententia definitiva, sententiae quoque interlocutoriae aptandae sunt”; por. kan. 1613 KPK: „Podane wyżej zasady, dotyczące ostatecznego wyroku, należy dostosować także do wyroku przedstanowczego”

³⁹ DC, art. 257, § 1: „Sententia quam primum publicetur; eaque ante publicationem nullam vim habet, etiamsi dispositiva pars, iudice permittente, partibus significata sit”; por. kan. 1614 KPK.

złożyć apelację, wtedy razem z jego ogłoszeniem ma być podany sposób, w jaki można złożyć apelację, zaznaczając, że oprócz możliwości apelacji w miejscu może być złożona apelacja do Roty Rzymskiej⁴⁰.

Natomiast samo ogłoszenie wyroku, czyli powiadomienie o wyroku, ma być dokonane albo przez doręczenie go stronom lub ich pełnomocnikom, albo przez przesłanie im egzemplarza (wyroku), zgodnie z art. 130⁴¹. Również wyrok w tym samym czasie i w ten sam sposób ma być zawsze przekazany obrońcy wężła małżeńskiego i promotorowi sprawiedliwości, jeśli brał udział w procesie⁴². Natomiast jeśli strona procesowa oświadczy, że odmawia przyjęcia jakiegokolwiek informacji o sprawie, wtedy zakłada się, że też nie chce otrzymać egzemplarza wyroku. W takim przypadku, zgodnie z zachowaniem przepisów partykularnych, można jej tylko zakomunikować treść wyroku⁴³.

W kwestii ponownego rozpatrywania wyroku prawodawca postanowił w Instrukcji *Dignitas connubii*, że ważny wyrok stanowczy nie może być ponownie rozpatrywany, choćby wszyscy sędziowie na to się godzili⁴⁴. Natomiast w przypadku, jeśli do tekstu wyroku zakradł się błąd materialny przy przepisywaniu części rozstrzygającej lub w przytaczaniu faktów, lub żądań stron, albo zostało pominięte to, co jest wymagane w art. 253, § 4, wyrok ma być poprawiony lub uzupełniony dekretem na końcu wyroku przez ten trybunał, który wyrok wydał, czy to na wniosek strony, czy z urzędu, zawsze jednak po wysłuchaniu obrońcy wężła małżeńskiego i strony procesowej⁴⁵. Również jeśli strona lub obrońca wężła

⁴⁰ DC, art. 257, § 2: „Si locus est appellationi, una cum publicatione sententiae, explicita mentione facta de facultate adeundi Rotam Romanam praeter tribunal appellationis loci, indicandus est modus quo appellatio interponenda et prosequenda est”; por. kan. 1614 KPK.

⁴¹ DC, art. 258, § 1: „Publicatio seu intimatio sententiae fit vel tradendo exemplar sententiae partibus aut earum procuratoribus, vel eisdem transmittendo idem exemplar ad normam art. 130”; por. kan. 1615 KPK: „Ogłoszenie, czyli zawiadomienie o wyroku, może być dokonane albo przez wręczenie stronom lub ich pełnomocnikom egzemplarza wyroku, albo przesłanie im tegoż egzemplarza, według przepisów kan. 1509: [...] przez pocztę lub w inny sposób, który jest najpewniejszy, z zachowaniem przepisów ustanowionych prawem partykularnym”

⁴² DC, art. 258, § 2: „Sententia simul eademque ratione vinculi defensori et promotori iustitiae, si partem in iudicio habuerit, semper notificari debet”

⁴³ DC, art. 258, § 3: „Quod si pars expresse declaraverit se quaslibet notitias circa causam recusare, censetur se facultati obtinendi exemplar sententiae renuntiasse. Quo in casu, servata lege particulari, eidem notificari potest dispositiva sententiae pars”

⁴⁴ DC, art. 259: „Sententia definitiva, eaque valida, etsi iudices unanimiter consentiant, retractari non potest”

⁴⁵ DC, art. 260, § 1: „Si in sententiae textu error irreperit materialis in transcribenda parte dispositiva aut in factis vel partium petitionibus referendis, vel omissa sint quae art. 253, § 4 requirit, sententia ab ipso tribunali, quod eam tulit, corrigi vel compleri debet sive ad partis instantiam sive ex officio, semper tamen auditis defensora vinculi et partibus atque decreto ad calcem sententiae apposito”; por. kan. 1616, § 1 KPK: „Jeżeli w tekst wyroku albo wkradł się błąd w rozliczeniach, albo

małżeńskiego wyrażają sprzeciw, sprawa jako wpadkowa ma być rozstrzygnięta dekretem⁴⁶.

Prawodawca w kwestii wydawanych decyzji sędziego rozstrzygnął ogólnie, że wszystkie pozostałe orzeczenia sędziego, poza wyrokiem, są dekrétami. Jeśli nie mają one charakteru czysto zarządzającego, nie mają mocy, jeśli przynajmniej sumarycznie nie przytaczają motywów albo nie odwołują się do motywów podanych w innym akcie prawnie opublikowanym⁴⁷. Natomiast wyrok przedstanowczy lub dekret mają moc wyroku ostatecznego, jeśli uniemożliwiają prowadzenie procesu albo kładą kres procesowi lub jakiemś jego stopniowi, w odniesieniu przynajmniej do jednej ze stron w sprawie⁴⁸.

III. PRZESŁANIE SPRAWY DO TRYBUNAŁU APELACYJNEGO I POSTĘPOWANIE

1. Natura Trybunału Apelacyjnego i zobowiązania procesowe

Prawodawca obligatoryjnie rozstrzygnął, że Trybunał Apelacyjny, a więc drugiej lub dalszej instancji, winien być kolegialny, zgodnie z normą art. 30, § 4, i to pod karą nieważności⁴⁹. Należy z naciskiem zauważyć, że – zgodnie z instrukcją – ta norma ma również zastosowanie także wtedy, gdy sprawa jest rozpatrywana w formie skróconej, zgodnie z normą art. 265 *Dignitas connubii*, którą niebawem omówimy⁵⁰. Dyscyplinarny charakter ma również kolejna norma prawna, dotycząca terminu przesłania wyroku o nieważność małżeństwa przez instancję, która jako pierwsza orzekła nieważność małżeństwa. Otóż wyrok, który jako pierwszy

---

popelniono błąd materialny przy przepisywaniu części rozstrzygającej, albo w przytaczaniu faktów lub żądań stron, albo pominięto to, czego wymaga kan. 1612, § 4, wyrok powinien być poprawiony lub uzupełniony przez sam trybunał, który go wydał, bądź na żądanie strony, bądź z urzędu, zawsze jednak po wysłuchaniu stron i dekretem umieszczonym na końcu wyroku”

⁴⁶ DC, art. 260, § 2: „Si qua pars vel defensor vinculi refragetur, quaestio incidens decreto definitiatur”; por. kan. 1616, § 2: „Jeśli któraś ze stron wyraża sprzeciw, sprawa wpadkowa winna być rozstrzygnięta dekretem”

⁴⁷ DC, art. 261: „Ceterae iudicis pronuntiationes, praeter sententiam, sunt decreta. Quae quidem, si mere ordinatoria non sint, vim non habent, nisi saltem summarie motiva expriment, vel ad motiva in alio actu rite publicato expressa remittant”; por. kan. 1617 KPK.

⁴⁸ DC, art. 262: „Sententia interlocutoria vel decretum vim sententiae definitivae habent, si iudicium impediunt vel ipsi iudicio aut alicui ipsius gradui finem ponunt, quod attinet ad aliquam saltem partem in causa”; por. kan. 1618 KPK.

⁴⁹ DC, art. 263, § 1: „Tribunal, ad normam art. 30, § 4, in secundo vel ulteriore iudicii gradu ad validitatem collegiale esse debet”; por. kan. 1441 KPK: „[...] Trybunał drugiej instancji powinien działać kolegialnie”

⁵⁰ DC, art. 263, § 2: „Id etiam valet si causa pertractatur forma brevior ad normam art. 265”

orzekł nieważność małżeństwa, należy przesłać z urzędu wraz z apelacjami, jeśli są, i innymi aktami sądowymi do trybunału apelacyjnego w ciągu 20 dni od publikacji wyroku⁵¹.

Wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa wydany w trybunale pierwszej instancji, trybunał apelacyjny, po rozważeniu obserwacji (uwag) obrońcy wężła małżeńskiego tegoż trybunału apelacyjnego, a także stron, jeśli takowe są, własnym dekretem ma niezwłocznie zatwierdzić decyzję lub dopuścić sprawę do zwyczajnego rozpatrzenia w nowym stopniu⁵².

Następnie w kwestiach proceduralnych prawodawca postanowił, że gdy skończą się terminy ustanowione prawnie dla dokonania apelacji i po otrzymaniu aktów sądowych, należy jak najszybciej ustanowić kolegium sędziów, a przewodniczący lub ponens swoim dekretem winien przesłać akta obrońcy wężła małżeńskiego dla opracowania swego wotum i ma powiadomić strony, które – jeśli tego pragną – mogą przedstawić swoje obserwacje (uwagi) trybunałowi apelacyjnemu⁵³. Trybunał Apelacyjny powinien pamiętać, by wszystkie akta winny być dane do dyspozycji sędziów, zanim kolegium wyda dekret, o którym mówi § 1 tej normy prawnej⁵⁴.

Z kolei prawodawca zawarł w instrukcji istotne zobowiązanie w sprawie zawartości merytorycznej dekretu wydanego przez instancję apelacyjną. Otóż dekret, którym decyzja pozytywna zostaje zatwierdzona postępowaniem skróconym winien, *pod karą nieważności*, zawierać przynajmniej w ogólnym zarysie motywy i dać odpowiedź na uwagi obrońcy wężła małżeńskiego i – jeśli są – także stron⁵⁵

⁵¹ DC, art. 264: „Sententia, quae matrimonii nullitatem primum declaraverit, una cum appellationibus, si quae sint, et ceteris iudicii actis, intra viginti dies a sententiae publicatione ad tribunal appellationis ex officio transmittatur”; por. kan. 1682, § 1 KPK: „Wyrok orzekający za pierwszym razem nieważność małżeństwa, wraz z apelacjami, jeśli takie są, i pozostałymi aktami sądowymi należy przesłać z urzędu do trybunału apelacyjnego, w ciągu *dwudziestu dni* od ogłoszenia wyroku [*viginti* – choć w polskim przekładzie jest *dziesięciu*]”

⁵² DC, art. 265, § 1: „Si sententia pro matrimonii nullitate prolata sit in primo iudicii gradu, tribunal appellationis, perpensis animadversionibus defensoris vinculi eiusdem fori appellationis et, si quae sint, etiam partium, suo decreto vel decisionem continenter confirmet vel ad ordinarium examen novi gradus causam admittat”; por. kan. 1682, § 2: „Jeżeli wyrok za nieważnością małżeństwa został wydany na pierwszym stopniu sądu, trybunał apelacyjny, po zapoznaniu się z uwagami obrońcy wężła i, jeżeli takie są, także stron, swoim dekretem albo bez zwłoki potwierdza, albo dopuszcza sprawę do zwyczajnego rozpatrzenia na nowym stopniu”

⁵³ DC, art. 265, § 2: „Terminis iure statutis ad appellandum elapsis atque actis iudicialibus receptis, quam primum constituatur collegium iudicum atque praeses vel ponens suo decreto acta transmittat vinculi defensori pro voto et partes moneat ut, si velint, animadversiones tribunali appellationis proponant”

⁵⁴ DC, art. 265, § 3: „Omnia acta iudicibus praesto sint antequam collegium decretum de quo in § 1 ferat”

⁵⁵ DC, art. 265, § 4: „Decretum, quo continenter decisio affirmativa confirmatur, ad validitatem motiva saltem summarie exprimere atque animadversionibus defensoris vinculi et, si casus ferat,

Podobne wymagania prawodawca wiąże z dekretem, przez który sprawa jest przyjęta do postępowania zwyczajnego. Również tam motywy winny być wskazane przynajmniej w ogólnych zarysach i wskazywać jakie są wymagane uzupełnienia dla instrukcji sprawy⁵⁶. Kolejna norma *Dignitas connubii* rozstrzyga, że jeśli wyrok wydany w I instancji orzekł nieważność małżeństwa z powodu wielu tytułów nieważności, procedura skrócona może być zastosowana w odniesieniu do wszystkich tytułów nieważności lub tylko w odniesieniu do niektórych⁵⁷.

2. Trybunał Apelacyjny wobec wyroku negatywnego

Następnie prawodawca opisał postawę instancji apelacyjnej wobec wyroku negatywnego instancji podstawowej, zwłaszcza na skutek wniesionej apelacji. W takim przypadku, jeśli na skutek wyroku negatywnego została wniesiona apelacja albo wyrok afirmatywny został wydany w drugiej lub dalszej instancji, sprawa – czy to w drugiej, czy następnej instancji – zawsze ma być prowadzona procesem zwyczajnym⁵⁸. Dlatego jeśli sprawa ma być prowadzona procesem zwyczajnym czy to w drugiej, czy dalszej instancji, ma ona być prowadzona z zastosowaniem odpowiednich proporcji i w ten sam sposób, co w pierwszej instancji⁵⁹. W przypadku, kiedy dowody nie muszą być uzupełniane, ewentualnie po dokonaniu cytacji i ustaleniu sporu, należy jak najszybciej przystąpić do dyskusji sprawy i do wydania wyroku⁶⁰. Natomiast nowe dowody mogą być dopuszczone tylko zgodnie z przepisem art. 239 tej instrukcji⁶¹.

---

partium respondere debet”; por. kan. 1617: „Pozostałe orzeczenia sędziego, poza wyrokiem, to dekry, które nie mają charakteru zwykłego zarządzenia, nie mają mocy, jeżeli przynajmniej sumarycznie nie przytaczają motywów lub nie odsyłają do motywów podanych w innym akcie”

⁵⁶ DC, art. 265, § 5: „Etiam in decreto quo causa ad ordinarium examen admittitur, motiva summarie exprimenda sunt, indicato quodnam instructionis supplementum, si et quatenus, requiratur”

⁵⁷ DC, art. 265, § 6: „Si sententia in primo iudicii gradu lata matrimonium ob plura capita nullum declaraverit, eadem ob plura vel ob unum tantum caput potest continenter confirmari”

⁵⁸ DC, art. 266: „Causa per examen ordinarium semper pertractanda est in secundo vel ulteriore iudicii gradu, quoties agatur de sententia negativa adversus quam appellatio proposita est vel de sententia affirmativa quae in secundo aut ulteriore gradu lata est”

⁵⁹ DC, art. 267, § 1: „Si causa in secundo vel ulteriore iudicii gradu per ordinarium examen pertractanda sit, eodem modo, quo in prima instantia, congrua congruis referendo, procedendum est”; por. kan. 1640 KPK: „Na stopniu apelacyjnym należy postępować w ten sam sposób jak w pierwszej instancji, zachowując odpowiednie proporcje, lecz zaraz po zawiązaniu sporu, według przepisu kan. 1513, § 1 i 1639, § 1 należy przystąpić do dyskusji sprawy i do wyroku, chyba że ewentualnie należałoby uzupełnić dowody”.

⁶⁰ DC, art. 267, § 2: „Nisi forte complendae sint probationes, quam primum post citationes peractas et dubii formulam statutam, ad causae discussionem et ad sententiam deveniatur”; por. kan. 1640 KPK.

⁶¹ DC, art. 267, § 3: „Novae autem probationes admittuntur tantum ad normam art. 239”; por. kan. 1639, § 2 KPK; kan. 1600 KPK.

3. Nowy tytuł nieważności w Trybunale Apelacyjnym

W przypadku, kiedy w drugiej instancji zostanie dodany nowy tytuł nieważności, trybunał może go przyjąć jako w pierwszej instancji zgodnie z przepisem art. 114-125, 135-137 i rozstrzygnąć⁶². Kolejna norma precyzuje, że rozstrzygnięcie nowego tytułu nieważności w drugiej i dalszej instancji jest zarezerwowane, pod karą nieważności, dla trybunału trzeciej i dalszej instancji⁶³; oraz jeśli w stosunku do nowego tytułu nieważności małżeństwa został wydany wyrok pozytywny, jako w pierwszej instancji, trybunał kompetentny winien postępować zgodnie z normą art. 265, § 1⁶⁴.

IV. ZAKOŃCZENIE

Instrukcja *Dignitas connubii* w zakresie podejmowanych przez sędziego decyzji procesowych, bazując na normach VII Księgi KPK *De processibus*, jasno określiła zakres jego uprawnień i zobowiązań procesowych. Kładzie nacisk na zdobycie przez sędziego stanu pewności moralnej, tak znamiennej dla skuteczności całej dynamiki procesowej. Decyzje sędziego w instancji podstawowej kończą się wydaniem wyroku, który może podlegać weryfikacji w instancji apelacyjnej. Czynności sędziego w instancji podstawowej i apelacyjnej mają zawsze służyć prawdzie.

Summarium

Decisio iudicis et transmissio causae ad Tribunal Appellationis et modus procedendi ad normam Instructionis Pontificiae Commissionis ad Textus Iuridicos *Dignitas connubii* (25 I 2005)

Instructio *Dignitas connubii* quoad decisiones processuales iudicis, in fundamento normarum Libri VII CIC *De processibus* eius potestates et iura processualia clare descripsit. Insistit in certitudine moralem iudicis, quae in efficacitatem totius dinamicae processualis influit. Decisiones iudicis in prima instantia sententia finiuntur, quae in instantia appellationis verificari potest. Activitas iudicis in prima et in instantia appellationis semper veritatem prae oculis habere debet. Qua de causa iudices activitatem processualem subientes plena opera, humilitate et caritate dirigantur, ut bonum partium processualium et iustitia defendatur.

⁶² DC, art. 268, § 1: „Si in gradu appellationis novum nullitatis matrimonii caput afferatur, tribunal potest, tamquam in prima instantia, illud admittere, servatis art. 114-125, 135-137, et de eo iudicare”; por. kan. 1683 KPK: „Jeśli na stopniu apelacyjnym zgłoszono nowy tytuł nieważności małżeństwa, trybunał może go dopuścić i rozstrzygnąć jako pierwsza instancja”

⁶³ DC, art. 268, § 2: „Videre autem de illo novo capite in secunda vel ulteriore instantia ad validitatem tribunali tertii vel ulterioris iudicii gradus reservatur”

⁶⁴ DC, art. 268, § 3: „Si sententia pro matrimonii nullitate ob illud novum caput tamquam in prima instantia prolata sit, competens tribunal procedat ad normam art. 265, § 1”